

Jacek Wrzeński

Odkrycie i stratygrafia w rejonie grobu 23/77 na Ostrowie Lednickim

Studia Lednickie 6, 231-237

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JACEK WRZESIŃSKI
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

ODKRYCIE I STRATYGRAFIA W REJONIE GROBU 23/77 NA OSTROWIE LEDNICKIM

W 1976 roku na Ostrowie Lednickim (Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 1) wznowiono archeologiczne prace badawcze w północno-zachodnim rejonie grodu. Prowadzone tu wcześniej badania (w obrębie wykopu oznaczonego jako II) w latach 1961 – 1965 doprowadziły przede wszystkim do odkrycia zarysu oraz negatywów fundamentów budowli oznaczonej jako kościół II. Podczas tych badań odkryto także kilkanaście szkieletów ludzkich. Wznowione w 1976 roku prace prowadzono w ramach programu badawczego związanego z paleodemografią okolic Jeziora Lednickiego. Badaniami tymi kierował dr Maciej Henneberg z Katedry Antropologii UAM w Poznaniu.

W Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy znajduje się zarówno dokumentacja rysunkowa jak i opisowa z badań lat 60. i 70., a także pozyskane wówczas zabytki, oraz ceramika, kości zwierzęce i ludzki materiał szkieletowy. Dziennik badań w latach 60. prowadził Andrzej Nowak, natomiast w latach 70. Mieczysław Nadolski. Niestety w 1965 roku doszło na wyspie do pożaru, podczas którego spłonęło drewniane schronisko służące ekspedycji wykopaliskowej jako miejsce pracy i przechowywania zbiorów. W wyniku pożaru zniszczeniu uległa część dokumentacji, a także niektóre elementy zbioru (m. in. część ceramiki i materiału szkieletowego). W chwili obecnej zdekompletowana dokumentacja z badań lat 60. znajduje się w Archiwum Naukowym MPP.

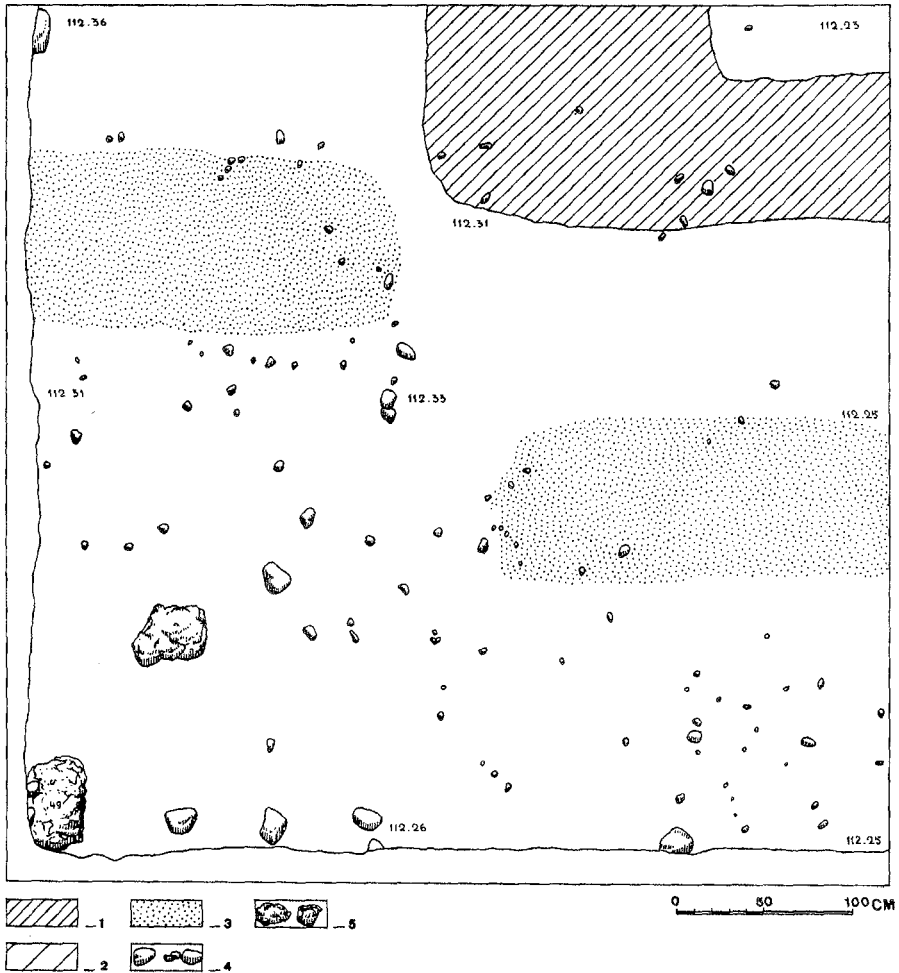
W latach 60. wykopaliskowe prace terenowe w ramach wykopu II, zlokalizowanego w północno zachodniej partii grodu, obejmowały: ćwiartki C-D na arach 267 – 269, ćwiartki A-D na arach 242 – 244, oraz ćwiartki A-B na arach 217 – 219. Prace prowadzono w latach 1961 – 1965 i przerwano nie wszędzie eksplorując warstwy kulturowe do calca. Największym ówczesnym odkryciem było odsłonięcie zarysu fundamentów i ich negatywów budowli określanej jako kościół (budowla) II¹. Na obszarze objętym wykopem II teren nachylony jest z płn. na płd. Na arze 217 nachylenie to wynosi ok. 25 cm. Warstwę I na badanym obszarze (na południe od odkrytych wówczas zarysów fun-

¹ Podczas badań lat 60., oraz w publikacjach ich wyników dla romańskich budowli lednickich stosowano oznaczenia: budowla (kościół) I — dla widocznych ruin w południowej partii grodu; budowla (kościół) II — dla zarysów fundamentów obiektu odkrytego w latach 60.

damentów) stanowiła ciemno szara piaszczysta ziemia. Jej strop na arze 217, ćw. B zarejestrowano na poziomie 112,64 – 112,89 m. n.p.m. Natomiast warstwę II stanowiła brunatno szara piaszczysta ziemia z dużą ilością szczątków organicznych. Jej strop (na arze 217, ćw. B) zarejestrowano na poziomie 112,46 – 112,63 m. n.p.m. Podczas eksploatacji warstwę II w wykopie II podzielono na kilka mniejszych jednostek (o miąższości ok. 6 – 12 cm) wydzielonych mechanicznie i oznaczonych od II_A do II_D. Jednak na interesującym nas arze 217, ćw. B zarejestrowano obecność jedynie wydzielonych mechanicznie warstw II_A i II_B. Badania prowadzone w obrębie wspomnianych fundamentów zakończono na poziomie warstwy IV, którą stanowiła zwarta glina — klepisko (posadzka) budowli. Na warstwie IV zalegała warstwa rumowiskowa powstała w wyniku zniszczenia stojącej tu tzw. budowli II. Podobny charakter miała warstwa III występująca po północnej stronie zarysu fundamentów. Natomiast na południe od zarysu negatywów fundamentów prace przerwano na poziomie warstwy określonej jako warstwa III, występującej na głębokości około 112,25 – 112,35 m n.p.m. (ryc. 1). Warstwa ta w obrębie omawianego wykopu nie była jednorodna. W części południowo-zachodniej badanego rejonu (ary: 217 ćwiartka A i 242 ćwiartka A) warstwę III stanowiła brązowa ziemia z luźno rozrzuconymi kamieniami i pojedynczymi bryłami martwicy wapiennej. Natomiast po południowej stronie budowli (Ar 217, ćw. B, Ar 218 ćw. A i B, Ar 219 ćw. A i B) warstwa III była bardziej jednolita i stanowiła ją brązowa ziemia z jaśniejszymi przebarwieniami, oraz beżowo-brunatna ziemia z domieszką zbitej gliny z widocznymi nielicznymi śladami spalenizny i soczewkami jasnego piasku.

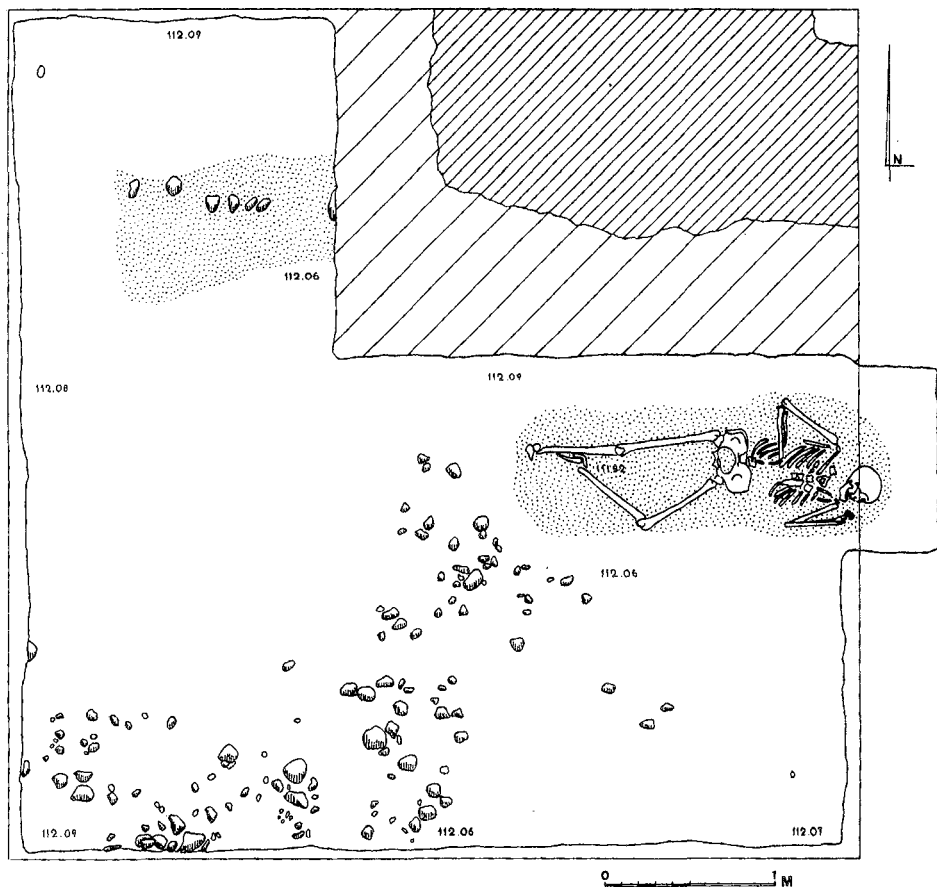
Niestety nie zachowała się dokumentacja rysunkowa, rejestrująca poziom w obrębie warstwy I lub II obszaru na płd. wsch. od zarysu fundamentów wspomnianej budowli. Dlatego trudno udokumentować i jednoznacznie stwierdzić, czy ewentualne wkopy grobowe manifestowały się w jakiś sposób w ich obrębie.

W wyniku wznowionych w 1976 roku badań, podczas sezonu w 1977 roku na arze 217, ćw. B i częściowo w obrębie aru 218 ćw. A na głębokości ok. 112 m n.p.m. zaobserwowano szkielet, któremu nadano numer 23/77. Numeracja odkrywanych grobów nawiązywała do wcześniejszych badań i kontynuowała numerację grobów odkrytych w latach 60. i w 1976 r. Wspomniany grób zlokalizowany jest po południowej stronie negatywów fundamentowych tzw. kościoła II, w odległości około 100 – 110 cm od ich płd. zach. narożnika (ryc. 1). Wkop jamy grobowej wyraźnie zarysował się już podczas badań w 1962 roku w postaci czworokąta o wymiarach 220 × 95 cm (ryc. 1). Wkop grobowy w postaci wydłużonego czworoboku o wymiarach ok. 200 × 70 cm jest wyraźnie czytelny także na poziomie calca (ryc. 3). Podczas badań w 1977 roku szkielet pojawił się na spągu warstwy, określonej jako III — jednolitej beżowo-brunatnej ziemi z domieszką zbitej gliny, oraz nielicznymi śladami spalenizny i soczewkami jasnego piasku. Jednak porównując dokumentację obu okresów badawczych i sądząc z poziomów wysokościowych zarejestrowanych w 1962 roku, zarys jamy grobowej czytelny był już na poziomie spągu w-wy II i stropu w-wy III (patrz ryc. 1 i 4). Jednolita w składzie i barwie warstwa II, eksplorowana w latach 60-tych warstwami mechanicznymi, utrudniała wcześniejsze wyróżnienie rysującego się przebarwienia jako jamy grobowej. Warstwa III o miąższości 20 – 25 cm, a maksymalnie do 30 cm (w którą bezsprzecznie wkopany jest grób 23/77) zalega bezpośrednio na calcu. W omawianym rejonie calca występuje na głębokości

Ryc. 1. Rybitwy — Ostrow Lednicki, stan. 1. Wykop II, Ar 217, ćw. B — rzut poziomy.
 Legenda: 1 — zarys negatywu fundamentu; 2 — wkop nowozytny; 3 — zarys jamy grobowej;
 4 — kamienie; 5 — martwica.

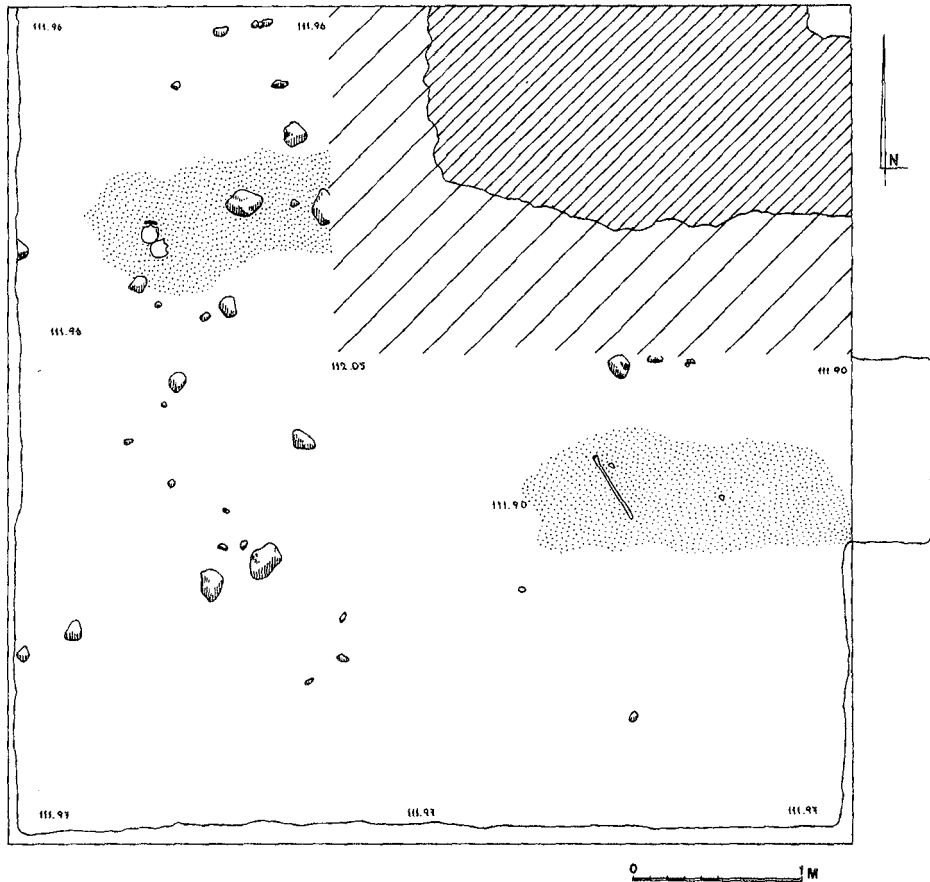
111,97–111,82 m n.p.m. i stanowi go pomarańczowo-żółta spiaszczona glina. Wypełnisko omawianej jamy grobowej stanowi popielato szara ziemia z plamami jasnego piasku zawierająca węgielki drzewne, drobne grudkami zaprawy wapiennej i nieduże bryły martwicy. Jama zagłębiona jest w gliniasty calec na głębokość około 10 cm. W jamie znajduje się szkielet ludzki zorientowany czaszką na wschód. Osobnik spoczywa na lewym boku w ułożeniu nienaturalnym, lecz o zachowanym układzie anatomicznym (ryc. 2). Jego prawa kończyna dolna jest wyprostowana. Lewa ugięta w kolanie, z kolaniem przy południowej ścianie jamy. Lewa stopa dotyka prawej kości podudzia. Prawa kończyna górna ugięta jest w stawie łokciowym, a dłoń spoczywa na klatce piersiowej. Lewa kończyna górna jest silnie zgięta w stawie

Ryc. 2. Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 1. Rzut poziomy grobu 23/77

łokciowym, przedramię podniesione ku górze, a dłoń złożona pod głową². Na końcach dalszych kości piszczelowych widoczne jest słabe zazielenienie. Mimo niewystarczającej liczby pomiarów niwelacyjnych na dostępnej dokumentacji czytelne jest nachylenie szkieletu w jamie grobowej. Widoczne jest nieznaczne nachylenie zarówno wzdłuż osi szkieletu — w stronę zachodnią, jak i ku południowej ścianie jamy grobowej. Być może dno jamy grobowej nie było równe, a zmarły osobnik złożony na desce (lub na luźniejszym materiale organicznym, np. słomie ?) osunął się po jej zbutwieniu. Silny, masywny szkielet spowodował regularne osiadanie i w konsekwencji anatomiczne ułożenie także po osunięciu (ryc. 2 i 3). W jamie grobowej nie stwierdzono występowania szczątków drewna (trumny ?), ani też jakiegokolwiek przedmiotu. W zasypisku jamy wystąpiło kilkanaście fragmentów brzuśców naczyń

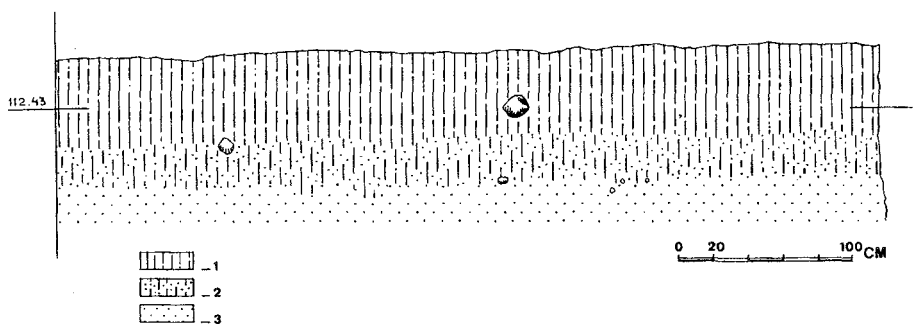
² Opis na podstawie pierwszej publikacji (B. Szymczyk i in. 1977). Zachowana dokumentacja nie w pełni oddaje ułożenie zaobserwowane podczas eksploracji.

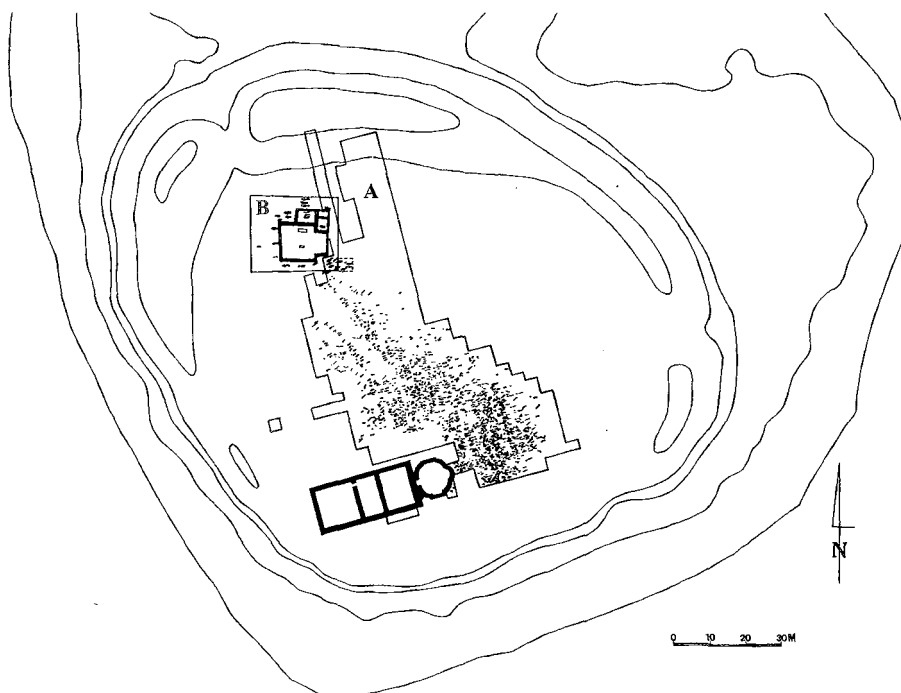
Ryc. 3. Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 1. Rzut poziomy na wysokości calca

całkowicie obtaczanych ornamentowanych dookołnymi żłobkami, oraz dwa fragmenty wylewów.

Niekompletna dokumentacja daje jednak możliwości porównania poziomu występowania zarejestrowanego zarysu jamy grobowej grobu 23/77 z profilem na arze 217, ćw. B. Pomiar wysokościowe pozwalają zauważyć, iż zarys omawianego grobu pojawił się na wysokości warstwy II (ryc. 1 i 4). Warstwy II w rejonie wykopu II narastały po zniszczeniu kościoła stojącego tu do około połowy XII wieku (M. Łastowiecki 1989, s. 29 – 30, 32, 33). Warstwy II powstały w wyniku procesów osadniczych jakie miały miejsce w tym rejonie w okresie XII – XIII wieku. Warstwy II-ie w tym rejonie można zaliczyć do 6 poziomu osadniczego Ostrowa Lednickiego. W tym okresie dominują naczynia całkowicie obtaczane (97,8%) o profilu esowatym, rozbudowane krawędzie wylewu, wzrasta ilość naczyń cienkościennych (M. Łastowiecki 1989, s. 26, tabela 3). Na podstawie fragmentów ceramiki występującej w warstwie II można ją datować na okres XII wieku do około XII/XIII (M. Kara, J. Wrzesiński 1996, s. 158 – 159).

Ryc. 4. Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 1. Wykop II, Ar 217, ów. B — profil płd. Legenda: 1- warstwa II, 2- warstwa III; 3- całec

Ryc. 5. Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 1. Zasięg występowania grobów w wykopach: A- z lat 1932 – 1935 (na podstawie M. Godycki 1956); B- w wykopie II

Sądząc z zaobserwowanej stratygrafii jama grobowa grobu 23/77 przecina warstwę II. Dlatego też omawiany grób można datować najwcześniej na schyłek XII wieku.

Obszar na którym wystąpił omawiany pochówek stanowi płn. zach. peryferię dużego lednickiego cmentarzyska odkrytego w latach 30. (ryc. 5). Końcowy okres użytkowania wyspy, w tym korzystania z cmentarzyska, przypada na początki XIV wieku. W sumie okres w ramach którego można określić czas pochowania zmarłej z grobu 23/77 przypada na koniec XII i początki XIV wieku.

BIBLIOGRAFIA:

- Godycki M.
1956 Wczesnośredniowieczne cmentarzysko na Ostrowie Lednickim. *Prace i Materiały Antropologiczne* 11. Ossa Polonica, Wrocław.
- Kara M., Wrzesiński J.
1996 Przyczynek do studiów nad wczesnośredniowiecznymi narzędziami garncarskim z terenu Polski, [w:] *Słowiańszczyzna w Europie Średniowiecznej*, t. 2, red. Z. Kurnatowska, Wrocław, s. 155 – 163.
- Lastowiecki M.
1989 *Stratygrafia i chronologia Ostrowa Lednickiego*, SL 1, s. 17 – 70.
- Szymczyk B., Wąsowska E., Ziętek A.
1977 Przypadek gigantyzmu we wczesnośredniowiecznym materiale szkieletowym z Ostrowa Lednickiego, *PAn* 43, s. 334.

DIE FREILEGUNG UND STRATIGRAPHIE IN DER UMGEBUNG DES GRABES 23/77
AUF OSTRÓW LEDNICKI

Zusammenfassung

Während der Ausgrabungen auf Ostrów Lednicki im Jahre 1977 wurde ein Skelettgrab freigelegt, dem die Nummer 23/77 gegeben wurde. Das Grab liegt auf der südlichen Seite der Fundamentnegative der so genannten Kirche II. Das sehr massive Skelett wurde in eine Grabgrube in Form eines Rechteckes mit Abmessungen 220x95 cm gelegt (Abb. 1). Der Tote lag mit dem Kopf nach Osten, auf der linken Seite. Seine Lage ist nicht natürlich, sondern anatomisch (Abb. 2). Sein rechtes Bein ist ausgestreckt. Das linke Bein ist am Knie gebeugt, mit dem Fuß beim rechten Unterschenkel. Der rechte Arm ist am Ellbogen gebeugt und die Hand liegt auf dem Brustkasten. Der linke Arm ist am Ellbogen stark gebeugt, der Unterarm nach oben gehoben und die Hand unter den Kopf gelegt. An den Enden der weiteren Schienbeine ist eine leichte Anlage von Grünflächen ersichtlich.

Die Analyse der nicht komplett erhaltenen Dokumentation ließt die chronologischen Rahmen festzulegen, in den die Tote ins betreffende Grab gelegt werden konnte. Die Grabgrube erscheint auf dem Niveau der Schicht II (Abb. 1 und 4). Die Schichten II gehören zum 6. Siedlungshorizont von Ostrów Lednicki. Sie entstanden infolge des Besiedlungsprozesses im 12. und 13. Jh. Auf dem besprochenen Gebiet wachsen sie nach der Vernichtung der dort bis ca. Mitte des 12. Jh. stehenden Kirche an. Das Gebiet, auf dem sich das betreffende Grab befand, ist die nordwestliche Peripherie des großen Gräberfeldes auf Lednica (Abb. 5). Das Grab 23/77 konnte in der Zeit zwischen Ende des 12. und Anfang des 14. Jh. entstehen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Rybitwy — Ostrów Lednicki, Fst. 1. Grabungsfläche II, Ar 217, Viertel B — Grundriß. 1 — Umriß des Fundamentnegativs; 2 — neuzeitlicher Schurf; 3 — Umriß der Grabgrube; 4 — Steine; 5 — Tuff

Abb. 2. Rybitwy — Ostrów Lednicki, Fst. 1. Grundriß des Grabes 23/77

Abb. 3. Rybitwy — Ostrów Lednicki, Fst. 1. Grundriß in der Höhe des Untergrundes

Abb. 4. Rybitwy — Ostrów Lednicki, Fst. 1. Grabungsfläche II, Ar 217, Viertel B — Südprofil. 1 — Schicht II; 2 — Schicht 3; 3 — Untergrund

Abb. 5. Rybitwy — Ostrów Lednicki, Fst. 1. Umfang des Grabauftritts in den Grabungsflächen: A — aus den Jahren 1832 – 1935 (auf Grund von M. Godycki 1956); B — in der Grabungsfläche B